

ВСТУП

Ніщо й ніколи не йде за планом.

Багато кого здивували «Стовпи землі» — зокрема й мене. Я був відомий як автор трилерів. У письменницькій справі, коли твоя книжка мала успіх, вважається доцільним писати те саме щороку — і так до кінця життя. Клоуни не повинні грати Гамлета; попзіркам не варто писати симфонії. Я ж не мав ставити на кін свою репутацію та писати щось нехарактерне для себе, ще й таке амбітне.

Крім того, я не вірю в Бога. Мене не можна назвати релігійним. Як каже мій агент, моя найбільша проблема як письменника полягає в тому, що я не страждена душа. І останнє, чого від мене чекали, — це історія про будівництво церкви.

Тому «Стовпи» не схожі на книжку, яку міг би написати я. Я і написав її якимось дивом — починав, зупинявся, відкладав на десять років.

І ось як це сталося.

Коли я був малий, моя родина належала до пуританської релігійної групи, що звалася «Плімутське братство»¹. У нашому розумінні церква — це порожня кімната з рядами стільців, що оточують стіл у центрі. Ікони, статуї та будь-яке оздоблення були заборонені. Ця секта також не схвалювала відвідування своєю паствою інших церков. Тому я виріс необізнаним щодо пишнот європейської церковної архітектури.

Я почав спроби писати романи, коли мені було під тридцять і я працював репортером лондонської газети «Івнінг Ньюз». Я усвідомив, що ніколи особливо не цікавився міськими краєвидами й що мені бракує словникового запасу, щоб описати будівлі, де мої персонажі переживають свої пригоди. Тому я купив «Нариси європейської архітектури»

¹ Консервативна релігійна група, що виникла в Англії та Ірландії на початку XIX ст.

Ніколауса Певзнера¹. Ця книжка відкрила мені очі на архітектуру в цілому, а особливо — на церкви. Певзнер з непідробною пристрастю писав про готичні кафедральні собори. Він зазначав, що винайдення стріла-частоті арки було тим рідкісним явищем, коли розв'язання технічного завдання (як зробити церкву вищою) виявилось водночас прекрасним і величним.

Невдовзі по тому, як я прочитав книжку Певзнера, газета відправила мене в місто Пітерборо на сході Англії. Я вже давно забув, про що саме мав написати, але назавжди запам'ятав, що зробив, коли закінчив свої справи. Я мав годину до поїзда на Лондон, тому, пам'ятаючи про захопливі й пристрасні описи середньовічної архітектури в Певзнера, пішов подивитися на собор Пітерборо.

І то була незабутня мить.

На західному фасаді собору є три великі готичні арки — немов двері для велетнів. Інтер'єри старіші за фасад — усередині аркада звичайних круглих нормандських арок, що велично тягнуться до вітваря. Як усі великі церкви, вона і смиренна, і прекрасна водночас. Але то було ще не все. Завдяки книжці Певзнера я здогадувався, скільки праці це вимагало. Я знав історію зусиль, яких людство докладало до того, щоб будувати дедалі вищі й красивіші храми. І зрозумів, яке місце посяде ця будівля в історії — моїй історії.

Я був захоплений собором Пітерборо.

Відвідання соборів стало для мене хобі. Щокілька місяців я їхав у якесь старе англійське місто, селився в готель і вивчав собор. У такий спосіб я побачив собори в Кентербері, Солсбері, Вінчестері, Глостері та Лінкольні — кожен по-своєму унікальний, кожен зі своєю неповторною історією. Більшості людей вистачає години, щоб «обійти» собор, я ж старався мати в розпорядженні кілька днів.

Уже сам камінь може чимало розповісти про історію будівництва: початок і зупинки, пошкодження та відновлення, розширення в часи процвітання й вітражі на честь заможних панів, які за це платили. Розташування собору в місті — це також окрема історія. Лінкольнський собор зведений через дорогу від замку, релігійна й військова сила сто-

¹ Британський мистецтвознавець німецького походження (1902–1983), відомий працями, присвяченими архітектурі.

ять попліч. Вінчестерський — оточений охайною мережею вулиць, спланованих середньовічним єпископом, що бачив себе містобудівником. Солсберійський собор у тринадцятому столітті перенесли з вигідного в оборонному плані пагорба — де й досі можна побачити руїни старої будівлі — на відкрите місце, на луки, що символізувало настання сталого миру.

Але мене постійно гризло одне запитання: навіщо будували ці собори?

Є прості відповіді: у славу Господа, через марнославство єпископів тощо, — але вони не задовольнили мене. Середньовічні собори — то дивовижний європейський феномен. Ті, хто будували їх, не мали спеціального обладнання, не розуміли математики будівництва, вони були вкрай бідні: найзаможніший із принців жив гірше за, скажімо, в'язня в сучасній тюрмі. Але вони створили найпрекрасніші споруди у світі й зробили це так добре, що й нині, через багато століть, ті стоять непорушно, і ми маємо змогу вивчати їх і милуватися ними.

Я почав читати про ці собори, але не знаходив у книжках того, чого шукав. У них було забагато базикання про естетику вертикальної проєкції, але майже нічого про житлові споруди. Потім я натрапив на книжку «Будівельники соборів» Жана Гімпеля. Гімпель, відступник родини французьких галеристів, так само, як я, захоплювався питанням естетики верхнього ряду вікон, що освітлюють хори. Його книжка була присвячена нужденним мешканцям мізерних халуп, які, власне, і створили ці фантастичні будівлі. Гімпель читав зарплатні відомості французьких монастирів, цікавився, ким були ті будівельники й скільки вони заробляли. Він першим помітив, що, наприклад, певна (хоч і незначна) кількість зазначених там імен були жіночими. Середньовічна церква була сексистською, але жінки будували собори нарівні із чоловіками.

З іншої роботи Гімпеля — «Середньовічні машини» — я дізнався про те, що Середньовіччя було добою технічних інновацій, коли почали широко використовувати водяні млини. Невдовзі мене зацікавило середньовічне життя загалом. Я почав усвідомлювати, як середньовічні люди бачили будівництво величних соборів.

Пояснити це нелегко. Тут є дещо спільне зі спробами зрозуміти, чому у двадцятому столітті люди витрачали стільки грошей на дослідження космосу. В обох випадках можна посилатися на одні й ті самі фактори: наукова допитливість, комерційний інтерес, політична конкуренція та

духовні прагнення прагматичних людей. Мені здавалося, що впорядкувати їх можна було лише в один спосіб: написати книжку.

У 1976-му я написав нарис і близько чотирьох розділів та відправив усе моєму агенту Елові Цукерману. Він написав у відповідь: «Ти виткав гобелен. А потрібна серія сюжетно пов'язаних мелодрам».

Озираючись назад, я розумію, що у двадцять сім років був нездатний написати роман. Я був немов аквареліст-початківець, що намірився писати олією на великому полотні. Щоб віддати належне темі, я мав створити дуже велику книжку, де окреслювалися б події кількох десятиліть і зображався широкий профіль середньовічної Європи. Я писав набагато менш амбітні книжки та однаково ще не опанував ремесло.

Я покинув роман про собор і почав опрацьовувати інший сюжет — трилер про німецького шпигуна в Англії під час війни. Це, на щастя, було мені до снаги, і роман «Вушко голки» став моїм першим бестселером.

Упродовж наступного десятиліття я писав трилери, але не припиняв відвідувати собори, а ідею роману про них так і не облишив. Повернувся до неї в січні 1986-го, щойно закінчивши свій шостий трилер «Лєжачи з левами».

Мої видавці хвилювалися. Вони чекали чергової книжки про шпигунів. Мої друзі також тривожилися. Вони знали, що я плекаю свій успіх. Я не той письменник, що в разі провалу може втішити себе тим, що книжка, власне, файна — то читачі погані. Я пишу, щоб розважати людей, і люблю цю справу. Провал довів би мене до відчаю. Ніхто не намагався відмовити мене, але багато хто непокоївся.

Однак я не намагався написати «складну» книжку. Я писав пригоди з яскравими персонажами — амбітними, лихими, сексуальними, героїчними та розумними. Я хотів, щоб звичайний читач захопився романтикою середньовічних соборів так само, як і я.

Тоді я вже розробив певну методику роботи, якої дотримуюся й нині. Я починаю писати загальний план історії, визначаю, що в якому розділі відбувається, і створюю нарис персонажів. Але ця книжка була не схожа на інші. Початок дався легко, але в міру того, як сюжет розгортався на десятиліття, а персонажі з юнаків ставали дорослими, я усвідомив, що мені дедалі складніше вигадувати нові перипетії їхніх життів. Я зрозумів, що одна велика книжка — це набагато складніше за три коротенькі.

Героєм мав стати якийсь церковник. І це було для мене складно. Мене особисто (як і багатьох читачів) навряд чи зацікавив би персонаж, зосереджений на житті після смерті. Щоб зробити настоятеля Філіпа привабливішим, я надав йому дуже практичних, приземлених релігійних поглядів, переймання людськими душами тут, на землі, а не лише на небі.

Сексуальність Філіпа також стала проблемою. У Середньовіччі всі монахи та священники мали давати обітницю целібату (безшлюбності). Вочевидь головною драмою мала стати боротьба людини зі своїми пристрастями. Але така тема не викликала в мене ентузіазму. Я виріс у шістдесяті й, природно, співчував тим, хто віддавався спокусам, коли вони виникали. Врешті-решт я зробив Філіпа представником тієї нечисленної групи людей, для яких секс не має особливого значення. З усіх моїх персонажів він — єдиний, хто позитивно ставиться до своєї безшлюбності.

Я зв'язався із Жаном Гімпелем, який надихнув мене за десять років до того, і з великим здивуванням дізнався, що він живе в Лондоні, ще й на тій самій вулиці, що і я. Я найняв його консультантом, ми стали друзями та грали у пінг-понг аж до його смерті.

У березні наступного, 1987, року я накидав лише перші дві третини книжки, але вирішив, що цього достатньо, і почав писати.

До грудня в мене було кілька сотень сторінок.

Це була катастрофа. Я працював над романом два роки й мав лише неповний нарис та кілька розділів. Я не міг дозволити собі провести решту життя, працюючи над цією книжкою. Що було робити? Я міг кинути її та написати черговий трилер. Або ж міг працювати наполегливіше. У ті дні я писав із понеділка до п'ятниці, а суботніми ранками розбирав своє ділове листування. Із січня 1988-го я став писати з понеділка до суботи, а неділю приділяв листуванню. Моя продуктивність зросла в рази — завдяки цьому додатковому дню, але здебільшого завдяки зосередженості, з якою я взявся до роботи. Проблема з фіналом книжки, чернетку якого я не написав, була розв'язана раптовим піднесенням, коли я обмірковував залучення головних персонажів до сумнозвісної історичної події — вбивства Томаса Бекета¹.

¹ Архієпископ Кентерберійський, вбитий прихильниками Генріха II.

Пригадую, я завершив першу чернетку в середині того року. Збудження в поєднанні з нетерпінням змушували мене ще наполегливіше переписувати друкопис, і я почав працювати сім днів на тиждень. Я ігнорував ділову кореспонденцію і таки завершив книжку в березні 1989-го, через три роки й три місяці після того, як розпочав.

Я був виснажений, але щасливий. Відчував, що написав дещо особливе — не черговий бестселер, а, можливо, гарний популярний роман.

Мало хто був із цим згодний.

Моє американське видавництво «Вільям Морроу та компанія» надрукувало той самий наклад у твердій обкладинці, що й «Лежачи з левами», і залишилося цілком вдоволеним, коли розпродало його. Лондонські видавці були більш зацікавлені, а «Стовпи» продавалися краще за мої попередні книжки. Проте першою реакцією видавців у всьому світі було полегшення від того, що Фоллетт нарешті завершив свій божівільний проєкт і це зійшло йому з рук. Книжка не отримала премій — і навіть не номінувалася на них. Кілька критиків боготворили її, але більшість не були вражені. Роман став першим у списку бестселерів в Італії, де читачі завжди були добрі до мене. Видання в м'якій обкладинці на тиждень очолило список бестселерів у Великій Британії.

Я почав думати, що помилився. Можливо, в мене вийшло просто читиво — гарне, але невидатне.

Хай там як, одна людина щиро повірила в те, що ця книжка — особлива. Мій німецький редактор Вальтер Фріцше з видавництва Густава Луббе давно мріяв про публікацію роману, присвяченого будівництву собору. Він навіть обговорював це з деякими зі своїх авторів, але з того нічого не вийшло. Тому його надзвичайно хвилював мій проєкт, і, коли надійшов друкопис, він почувався так, наче його сподівання здійснилися.

До того мої твори мали в Німеччині дуже помірний успіх (лиходії в моїх романах нерідко були німцями, тож нема на що жалітися). Фріцше був сповнений ентузіазму, він вважав, що «Стовпи» можуть стати проривом, який зробить мене найпопулярнішим письменником Німеччини.

Навіть я в це не вірив.

Але він не помилився.

«Луббе» опублікувало книжку блискуче. Видавництво найняло молодого художника Ахіма Кіля для створення обкладинки, але він напо-

лягав на тому, щоб проілюструвати всю книжку, ставився до неї як до витвору мистецтва, і «Луббе» наважилося прийняти його концепт. Він був недешевий, але Кілю вдалося передати читачеві відчуття Фріцше, що в книжці є щось особливе (цей художник впродовж багатьох років оформлював усі мої німецькі видання, створюючи той дизайн, який «Луббе» використовувало знов і знов).

Першим натяком на те, що читачі побачили в романі дещо особливе, став факт продажу 100 тис. примірників, про який «Луббе» повідомило в рекламі. Наклади моїх книжок у твердій обкладинці ніколи не мали таких продажів, хіба що в США (де населення втричі більше, ніж у Німеччині).

Через кілька років «Стовпи» почали з'являтися в списках книжок, що продаються найдовше, і вісімдесят разів опинялися в списках німецьких бестселерів. Час минав, а книжка залишалася в цих рейтингах (наразі вона понад триста разів з'являлася в тижневих списках).

Якось я продивлявся звіт про свої гонорари від «Нової американської бібліотеки», американського видавця, що випускав мої книжки в м'якій обкладинці. Ці звіти складають таким чином, щоб автор не міг здогадатися, що насправді відбувається з його книжкою, але десятиліття наполегливості навчили мене вчитуватися в них. Я помітив, що «Стовпи» продавалися накладом 50 тис. примірників кожні пів року. Натомість продажі «Вушка голки», як і більшості інших моїх книжок, сягали 25 тис. примірників.

Я перевірів звіти продажів зі Сполученого Королівства й побачив ту саму тенденцію: продажі «Стовпів» були вдвічі більшими.

Я став помічати, що в листах шанувальники згадують «Стовпи» набагато частіше, ніж інші мої романи. Під час автограф-сесій у книгарнях дедалі більше читачів говорили, що «Стовпи» — їхня улюблена книжка. Багато хто просив мене написати продовження (коли-небудь — неодмінно). Деякі люди казали, що це найкраща книжка, яку вони читали, — комплімент, яким не вшанували жоден інший мій твір. Британська туристична компанія пропонувала мені розробити екскурсію за мотивами «Стовпів землі». Це стало нагадувати якийсь культовий успіх.

Врешті-решт я зрозумів, що відбувається. Це була книжка, чия слава передавалася з уст в уста. Прописна істина книговидавничого бізнесу: найкраща реклама, яку неможливо купити, — це особиста рекоменда-